

FRANSIZ CASUS BEAUCHAMP'IN İSKENDERİYE-İSTANBUL YOLCULUĞU VE İDRİS KAPTAN MESELESİ (1798-1799)

*Seydi Vakkas TOPRAK**

*Metin IŞIK***

Öz

Fransa'nın Mısır işgalini çıkarlarına aykırı gören İngiltere ve Rusya, Osmanlı'yla ittifak yapmışlardır. Napolyon, Bâb-ı Âli'yle irtibat kuramayınca Beauchamp'ı casus olarak İstanbul'a göndermiştir. Napolyon casusunu, İskenderiye Limanı'nda beklettiği İdris Kaptan komutasındaki Osmanlı gemisi Riyale ile yollamıştır. Türk kıyafetindeki Fransa ajanını gemisine almak zorunda kalan İdris Bey'in Beauchamp ile tanışıklığı bu şekilde başlamıştır. İskenderiye'den ayrılan Riyale'yi durduran İngiliz gemileri esir aldığı casusu bir savaş gemisinin refakatinde İdris Kaptan'la İstanbul'a gönderilmiştir. Güçlkle ulaştığı Kıbrıs'ta arızalı Riyale'yi bırakan refakatçi İngiliz kaptan, casusu Rodos'a götürerek mutasarrıfa teslim etmiştir. İdris Bey, gemisini kendi imkânlarıyla Tersaneye götürmeye çalışırken, Rodos mutasarrıfı casusu İstanbul'a göndermiştir. İdris Bey'in Mısır'da mahsur kalışı, taşıdığı casusun yakalanması, İstanbul'a getirilmesi, sorgulanması ve hapsedilmesiyle ilgili olaylar Osmanlı Arşivi kaynakları ve ilgili literatür ışığında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İdris Bey, Riyale, Beauchamp, Mısır'ın İşgali, Napolyon. Trowbridge

* Prof. Dr., Adiyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, seyditoprak@gmail.com, Adiyaman/ Türkiye.

** Öğr. Gör. Dr., Adiyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, imetin@adiyaman.edu.tr, Adiyaman/ Türkiye.

THE ALEXANDRIA-ISTANBUL JOURNEY OF THE FRENCH SPY BEAUCHAMP AND THE IDRIS CAPTAIN CASE (1798-1799)

Abstract

England and Russia, who saw the French occupation of Egypt against their interests, made an alliance with the Ottomans. Napoleon not being able to contact with the Sublime Porte sent Beauchamp to Istanbul as a spy. Beauchamp was sent on the Ottoman ship Riyale, commanded by Captain Idris. Idris Bey, who had to take the French agent disguised in Turkish outfit on the board of his ship, began his acquaintance with Beauchamp in this way. The British ships that stopped Riyale sent the captured spy to Istanbul with Captain Idris under the escort of a warship. The escorting British captain reached Cyprus with difficulty and left the Riyale which was out of order there. British captain took the spy to Rhodes and delivered him to the Mutasarrif of the island. While Idris Bey was trying to take his ship to the shipyard with his own means, the Mutasarrif of Rhodes sent the spy to Istanbul. The events regarding Idris Bey's being stuck in Egypt, the capture of the spy, his being brought to Istanbul, his being interrogated, and imprisonment are assessed under the light of Ottoman archive sources and related literature.

Key Words: Idris Bey, Riyale, Beauchamp, Occupation of Egypt, Napoleon. Trowbridge.

1. GİRİŞ

Fransa, XVIII. yüzyılın sonlarında Rusya ve İngiltere'ye karşı Akdeniz'de üstünlük sağlamak, Hindistan ticaretine sekte vurmak ve zengin sömürgeler kazanmak amacıyla Osmanlı Devleti'nin Mısır eyaletine yönelmiştir. Avusturya'yı yenerek Adriyatik kıyılarını alması sonucu karadan Osmanlı Devleti'yle sınırdaş olunca, bölgedeki Hıristiyan ahali üzerinden yayılmacı siyasetini uygulamaya koymuştur. Avusturya ve İtalya'da kazanılan zaferlerden sonra Mısır'a yapılacak seferin

komutanlığı Napolyon Bonapart'a verilmiştir (Soysal 143, 354; Uçarol 78-82; Demir 138-139).

Fransa ordusu, 1798 yazında işgale başladığı Mısır'da önüne çıkan kuvvetleri mağlup ederek Kahire'ye ulaşmıştır. İskenderiye'de yayınladığı beyannameyle dostluk mesajı veren Napolyon, İngiltere'yle savaşmak gayesiyle Hindistan taraflarına gideceğini belirtmiş (Ahmed Cevdet Paşa 324; Cebertî vr. 3a-3b; İçaçan 72-73), Padişahın ve Müslümanların dostu olarak Kölemenleri cezalandırmaya geldiği yalanıyla gerçek hedefini gizlemiştir (Halil Nuri Bey vr. 175a; Ahmed Cevdet Paşa 319-323; Süslü 263-264). Aldatıcı ve riyakâr davranan Fransız komutan, hem Osmanlı'nın bir eyaletini işgal etmiş, hem de İstanbul'a bir temsilcisi göndererek anlaşma yolları aramaya koyulmuştur. Bu çalışmada, Napolyon'un gizlice İstanbul'a yolladığı adamı *Beauchamp*'ı taşımak zorunda bırakılan *İdris Bey*'le ilgili Osmanlı Arşivi belgeleri değerlendirilmiştir.

2. BEAUCHAMP'IN KİMLİĞİ VE BAZI FAALİYETLERİ

Ortadoğu'da uzun süre diplomatik görevlerde bulunmuş bir bilim insanı, astronom, din adamı ve diplomat olan *Pierre Joseph de Beauchamp* (1752-1801), Bağdat piskoposu amcası sayesinde aldığı görev icabı ilk kez 1781'de Halep'e gelmiştir (Espitalier¹ 592-593; Duran). Ortadoğu'da uzun süre geçirerek bilimsel incelemeler ve seyahatler yapmış, stratejik rotaların bulunduğu bölgelerin haritalarını çıkarmış, Fırat ve Dicle havzalarını dolaşmış, antik Babil'in kalıntılarını incelemiş, Basra'dan Hazer'a kadar İran'a seyahatler yapmıştır (Norman 871; Espitalier 593; Wikipedia; BnF Data). Maskat'taki konsolosluk görevine giderken İstanbul-Trabzon-Erzurum yollarının haritaları üzerinde etütlerde bulunmuş, enlem-boylam gibi astronomik hesaplamalar yapmıştır.

¹ Espitalier'in makalesini Fransızca'dan Türkçe'ye çeviren Ahmet Fidanay'a teşekkür ederiz.

Maskat yolundayken Paris'ten gelen emirle Halep'ten Mısır'a giderek 28 Temmuz 1798'de Bonapart'ın hizmetine girmiştir (HAT 245/13801).

Beauchamp'ı casus olarak İstanbul'a yollayan Napolyon, yolculuğunu İskenderiye'de alıkonulan İdris Reis'in idaresindeki Riyale (*Ukâb-ı Bahrî*) gemisiyle yapmasını istemiştir. Bu vesileyle İdris Reis'le yolları kesişen Beauchamp, İngiltere tarafından İskenderiye açıklarında yakalanarak İstanbul'a gönderilmiştir. Yapılan ilk tahkikatla Hint ve İran bölgelerini karıştırmak gayesiyle Fransa'dan gönderilen bu şahsın savaştan önce İstanbul'a geldiği, ardından Basra'ya doğru hareket ettiği ancak daha sonra Halep ve Lazkiye üzerinden Mısır'a geçtiği anlaşılmıştır (HAT 247/13933). Savaşın sonuna kadar Rumelifeneri Kalesi'nde tutuklu kalan bu şahıs, serbest kaldıktan sonra ülkesine dönmüş ve 1801 Kasım'ında Nice'de ölmüştür (Çolak 164-179).

3. BEAUCHAMP VE İDRİS BEY'İN TANIŞMASI

Donanmasının Abuhur'da yakılması üzerine Paris ile irtibatı kesilen Napolyon, Mısır'daki durumunu koruyarak Osmanlı Devleti ile anlaşma arayışına girmiş, ayrıca ordusuyla Suriye üzerinden kuzeye yönelmiştir. İstanbul'a gitmesini daha önce planladıkları Talleyrand'dan ve maslahatgüzar Ruffin'den haber alamadığı gibi Babıali ile de bağlantıya geçememiştir. Neticede, güvendiği bir adamını gizli yollarla Osmanlı başkentine göndererek barışı yenilemeye çalışmıştır (Lacroix 414; Espitalier 591; Soysal 270).

Casusu Beauchamp'ın güven içinde İstanbul'a ulaşmasına azami dikkat gösteren Napolyon (Espitalier 592) Beauchamp'ın İstanbul'a gönderilmesinin planlandığı İskenderiye Limanı'na sağ salim varması için her türlü tedbiri almıştır. İskenderiye'den de gizlilik içinde deniz yolculuğuna başlaması için en güvendiği kişilerden biri olan yaveri La Valette'yi vazifelendirmiştir (La Valette 359).

Napolyon'un Direktuar'dan henüz herhangi bir haber alamadığı Aralık 1798'de donanmanın kaybı nedeniyle seferin siyasi amacı büyük ölçüde sekteye uğramıŐtı. İngilizlerin üstünlüğü tüm denizlerde tartışılmaz hale geldiğinden orduyu Hindistan'a kadar götürmesi artık mümkün değildi. Bu nedenle, Fransızların Mısır'daki durumlarından yararlanarak Osmanlı Devleti'ni kendileriyle olan dostluk ilişkilerine geri döndürmesi ve onları İngilizlerden ayırması gerekiyordu. Yine Avusturya ve Rusya imparatorlarının Osmanlı Devleti'nin topraklarını paylaşmak konusunda ittifak etmelerini engellemek Fransa için hayati önemdeydi. Napolyon İstanbul'a büyükelçi olarak atanan M. de Talleyrand'ın görev yerine ulaŐtığını ve vazifesinin başına geçtiğini varsayıyordu. Bu itibarla onunla haberleşmek için bulabildiği tek çare ise Beauchamp'ın bir şekilde İstanbul'a gönderilmesiydi. Ne var ki Mısır İngiliz donanması tarafından ablukaya alındığı için bunu atlatmanın bir yolu bulunmalıydı. İskenderiye Limanı'nda Mısır'dan Sultan'a yıllık vergileri götürmekle görevli bir Osmanlı kalyonu bulunmaktaydı. Kalyonun kaptanı İstanbul'da muteber bir kimseydi. Kaptan'a yanındaki iki oğlundan birini Beauchamp'ın güvenliği ve sağ salım geri getirilmesi için rehin bırakması istendi. (La Valette 288-289) Bu rehin alma emri bizzat Napolyon tarafından bölgedeki komutan Marmont'a verilmişti (Plon ve Dumaine 199).

Napolyon, uzun süre Müslüman memleketlerde yaşamış, dil, din, gelenek, örf ve adetlerine vakıf, Türkler arasında rahatlıkla bilgi toplayabilecek bir niteliğe sahip olan Beauchamp'ı İstanbul misyonu için belirlemiŐtir. Napolyon Beauchamp'ın İskenderiye Limanı'nda mahsur kalmış olan İdris Bey'in kaptanı olduğu Riyale-i Hümayun kalyonuyla gizlice İstanbul'a götürülmesi talimatını vermiştir. Napolyon, Marmont'a göndermiş olduğu bir yazışmada İdris Kaptan ile olan mülakatlarına dair hem Fransızca hem de Osmanlıca olarak bir rapor kaleme alınmasını İdris Kaptan'ın da Fransız askeri yetkililerle birlikte bu rapora imza koymasını ve bu raporun bir kopyasının Fransız askeri yetkililerinde bir

kopyasının da İdris Kaptan'da kalmasını ama raporun imzalı orijinal nüshasının kendisine gönderilmesini emretmiştir. (Plon ve Dumaine 199). Fransız arşivlerini kaynak gösteren Soysal da (270), İdris Kaptan'ın casusu taşımasıyla ilgili 1799 Ocak ayında bir mukavele imzalamak zorunda bırakıldığını belirtmiştir. Anlaşmaya göre Türk kaptan, casusu İstanbul'a götürüp getirdikten sonra Fransızların yanında rehin bırakılan oğluna kavuşacaktı. Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden İdris Bey'in Fransızlarla bir sözleşme imzaladığına dair herhangi bir belge tespit edilememiştir. İngiltere elçisine verilen casusa ait evrakta da bir mukaveleden bahsedilmekle beraber İstanbul'da sorgulanan İdris Bey, Fransızların herhangi bir senet istemediğini, kendisinin de böyle bir kâğıt imzalamadığını söylemiştir (TS.MA.e 577/4).

Beauchamp'ın hangi yol ve vasıta ile İstanbul'a gideceğini de bizzat planlayan Napolyon, adamının yolculuğu için İskenderiye'de alıkoydukları Osmanlı korvetinin kullanılmasını istemiştir. İstanbul'a gitmek için izin isteyen Riyale'nin kaptanı İdris Bey'i casusu yanında götürmesi için oğlunu öldürmekle tehdit etmiştir. Casusu gemisine almayı kabul eden İdris Bey'in emniyet içinde limandan çıkarılmasını planlayan Bonapart, Beauchamp'ı 1798 Aralık ayında Kahire'den İskenderiye'ye yollamıştır. (La Valette 217, Espitalier 594-596).

Osmanlı Arşivi belgelerinden anlaşıldığına göre Bonapart adamını İstanbul misyonuna özel olarak hazırlamıştır (HAT 247/13933-A; Soysal 270-272). Yakalandığında üzerinde çıkan evraka göre; casus İskenderiye'den ayrıldıktan sora görevi gereği ilk olarak Kıbrıs'a giderek İdris Bey'in yardımıyla oradaki tutuklu Fransızların Dimyat'a gönderilmesini sağlayacaktı. Akdeniz'de bulunan Rus ve İngiliz donanmalarının durumu, Rodos'taki Osmanlı kuvvetleri, Balkanlardaki Paspanoğlu isyanı (Driault 8) ve Avrupa'nın vaziyetiyle ilgili topladığı bilgileri kurtardığı Fransızlarla birlikte gönderecekti. Napolyon, İdris Bey'in Fransızlara yardım konusunda elinden geleni yapması durumunda

Osmanlı kalyonunun alıkonulan personelini serbest bırakacağını vadetmiştir (HAT 245/13801). Osmanlı belgelerinin ortaya koyduğu bu bilgileri Napolyon'un Beauchamp'a göndermiş olduğu görev emirnamesi de şüpheye yer bırakmayacak şekilde teyit etmektedir (Plon ve Dumaine 201-203).

İstanbul'da bulunduğunu umduğu Talleyrand'la irtibata geçerek Mısır'daki durumu ona aktarmasını Beauchamp'tan isteyen Bonapart, Suriye taraflarında tutuklanmış olan Fransızların serbest bırakılması için çalışmalarını ve Osmanlı Devleti'ne dostluğunu Babialı'ye bildirmelerini talep etmiştir. Gayesinin İngilizleri ve Kölemenleri cezalandırmak olduğunu belirten Napolyon, Osmanlı topraklarını paylaşmak isteyen Avusturya ve Rusya'ya karşı yardıma hazır olduğunu, Fransız tutukluların serbest bırakılmamasını ise savaş sebebi sayacağını söylemesini istemiştir. Dost olarak kabul edilirse, Osmanlı'nın bütün düşmanlarını yok edeceğini; düşmanlığının tercihi halinde ise bütün düşmanlarının birlikte verebileceğinden daha fazla zarar vereceğinin açıkça belirtilmesini talep etmiştir. İstanbul'a vardığında, eğer Osmanlı Devleti savaş ilan etmemişse, konsoloslarının serbest bırakılması, Mısır ile olan ticaretin devamı, eğer harp ilan edilmiş ve elçileri tutuklanmışsa barışın yeniden sağlanması için çalışmasını casusa emretmiştir. Beauchamp'ın Fransa'nın barış yanlısı olduğuna Riyale kalyonunun geri gönderilmesini delil olarak sunmasını, elçi ile diğer Fransızları istemesini, bir notayla Babialı'ye İngiltere ile Rusya'nın kötü amaçlarını ifade etmesini, Paris'e bir ulakla gelişmeleri bildirmesini, Osmanlı Devleti'nin durumu ve savaş hakkında bilgi topladıktan sonra Mısır'a dönmesini planlamıştır (HAT 245/13801; Waldie's Select Circulating Library 41-48).

4. BEAUCHAMP'IN KAHİRE'DEN İSKENDERİYE'YE GİDİŞİ

Yakalanmasının ardından Osmanlı, İngiltere ve Rusya arasında gerçekleşen diplomatik müzakereler Beauchamp'ın görevini ifşa etmiştir. Buna göre, Fransız

casusu taşıyan Osmanlı kalyonu İskenderiye Limanı'ndan ayrıldıktan hemen sonra Trowbridge kumandasındaki İngiltere savaş gemilerince durdurulmuştur. İdris Kaptan'ın korvetinden alınan casus beraberindeki evrakla birlikte İstanbul'a göndermiştir. Babialî'ye verdiği yazılı ifadede sergüzeştini anlatan Beauchamp, daha önceki görevlerini, İskenderiye'ye gidişini ve gayesini de açıklamıştır (HAT 245/13801). Reisülküttap ile yaptığı yazışmada, Bonapart'tın emriyle İskenderiye'ye gidişini ve İdris Bey idaresindeki Osmanlı gemisini yola çıkaracak duruma getirmek için gösterdiği çabayı açıklamıştır (Espitalier 603).

Beauchamp ifadesinde, İstanbul seyahati için ayarlanan Osmanlı gemisine binmek için Kahire'den hareketle, sıkıntılı bir yolculuktan sonra 24 Ocak 1799 tarihinde İskenderiye'ye ulaştığına değinmiştir. Mısır'dan ayrıldığı sırada savaş ilanından habersiz olduğunu, iki devlet arasındaki dostluğu güçlendirmek için İstanbul'daki elçilerine ve sadrazama verilmek üzere Napolyon'dan birer mektup getirdiğini belirtmiştir. Riyale'nin noksanları, hava muhalefeti, İngiliz savaş gemilerinin yakında bulunması gibi nedenlerle İskenderiye'de elli gün beklediklerini, güvenli olduğunu düşündükleri bir sırada limandan çıktıklarını ancak çok geçmeden İngilizlerin kendisini yakaladığını ve evraklarına el koyduklarını dile getirmiştir (HAT 245/13801).

Napolyon, casusunun Riyale'ye gizlice bindirilmesi için İskenderiye'deki komutanı General Marmont'u görevlendirmiştir (Jensen). Bonapart'ın planına göre Marmont, casusu kabul etmesi koşuluyla Osmanlı kalyonunun komutanı İdris Kaptan'a gündüz vakti İskenderiye'den çıkmasına müsaade edileceğini bildirecekti. Casusun İstanbul'a gidiş gelişi süresinde Beauchamp'a karşılık İdris Kaptan'ın oğlu rehin olarak tutulurken buna ilaveten bir mülazım kaptan ve on asker de Kıbrıs'ta tutuklanmış olan Fransız konsolos ve beraberlerindeki serbest bırakılması için rehin alınacaktı. (TS.MA. e 577/4,; (Plon ve Dumaine 199-200; Marmont 416-417).

Abuhur'a 18 Aralık 1798'de gelen Beauchamp, gecikmeli olarak üç gün sonra varabildiği İskenderiye Limanı'nda Riyale'nin tamiri gerektiğinden bir müddet daha beklemek zorunda kalmıştır. Marmont ve İdris Kaptan'ın 16 Ocak 1799 tarihinde vardığı mutabakata göre İdris Kaptan, Beauchamp'ı gemisine alacak ve aynı günün gecesi İskenderiye'nin eski limandan hareket edecekti (Espitalier 597-598). Oğlunun hayatı karŐılıđında Beauchamp'ın görevini tayfasından gizleyecek olan İdris Bey, casusla iş birliği halinde, ilk olarak Kıbrıs'a giderek Fransız konsolosuna ve adanın valisine gönderilen mektupları ulaŐtıracaktı. Valiyi, serbest bırakmaya ikna ettiği konsolos ve tutuklu Fransızları bir gemiyle Dimyat'a yollayacaktı. Bunun karŐılıđında İdris Bey'in İskenderiye'de alıkonulan personeli serbest bırakılacaktı. İngiliz filosuna yakalanmamak için azami gayret gösterecek olan İdris Bey, misyonunu tamamlayan casusu Dimyat'a geri getirdikten sonra oğlunu alarak serbest kalacaktı (HAT 247/13933-B).

Marmont ve İdris Bey anlaşsalar da Riyale'nin ocak ayında limandan çıkması, İskenderiye yakınlarında bekleyen İngiliz filosu nedeniyle mümkün olmamıştır. Bazı gemilerin yakıt almak için ayrılmalarından istifade eden Marmont, İdris Bey'in Riyale ile 22 Ocak 1799 tarihinde limandan çıkması emrini vermiş ancak korvetin hareketi gecikince takviyeye gelen İngiliz gemileri İskenderiye açıklarındaki yerini almıştır (Espitalier 598-599).

5. YAKALANMA, İSTANBUL'A GETİRİLME, SORUŞTURMA VE HAPİS

Osmanlı Donanması gemilerinden İdris Kaptan'ın sorumluluğundaki *Ukâb-ı Bahrî* isimli elli sekiz topçeker kalyon, Fransız işgali sırasında İskenderiye'de bulunduğundan limanda mahsur kalmıştır. Mısır'ı işgali ettiği halde barış havarisi rolüne bürünerek Osmanlı Devleti'nin savaş ilanını engellemeye çalışan Napolyon, diplomat ve casusu Beauchamp'ı Osmanlı denizcisi kisvesinde İskenderiye'de alıkoyduğu Riyale kalyonuyla İstanbul'a yollamıştır. Güvenli bir şekilde seyahat edebilmesi için Beauchamp'ın Riyale'nin tayfaları arasına

yerleştirme görevini verdiği Marmont, Bonapart'ın beyannamesi, Osmanlı sadrazamına hitaben yazılmış bir mektup ve ihtiyaç duyacağı bazı vesikaları taşıyan casusu sağ salim Osmanlı başkentine götürmesi için İdris Reis'in oğlunu rehin almıştır (HAT 247/13933-B; Ahmed Cevdet Paşa 326-327; Soysal 223).

Ebukır'da Fransız donanmasını imha ettikten sonra İskenderiye'yi denetim altında tutan İngiliz gemilerini fark eden Marmont, casusun bindiği Osmanlı gemisini elli günlük bekleyişten sonra 13 şubat 1799'da limandan çıkarabilmiştir (Soysal 271). Havanın açık olduğu gündüz, saat iki buçuk sularında, İngiliz filosunun gözetlediği limandan çıkmak pek de isabetli olmamıştır (HAT 247/13933-B; Espitalier 599-600). Hareket için geceyi bekleyen Riyale'nin limandan ayrılma girişimine izin vermeyen İskenderiye'yi ablukaya alan İngiliz kaptan Trowbridge, daha sonra liman üzerindeki ablukayı gevşeterek İdris Bey'in limandan çıkışını görmezden gelmiştir. Limandan beş mil kadar uzaklaşan Riyale'yi sekiz adet kapak kaldırır İngiliz savaş gemisi durdurunca (HAT. 245/13801-A; Espitalier 605-606) İdris Bey Trowbridge'in gemisine çıkmıştır. Fransa casusundan haberdar olduğunu anladığı İngiliz komutana, Fransızların rehin tuttuğu oğlunun öldürölme endişesini aktarmıştır. Oğlu ve tayfalarına bir şey olmayacağı sözünü aldıktan sonra evrakıyla beraber Beauchamp'ı teslim etmiştir (TS.MA.e 577/4).

İdris Bey'in gemisinde bir Fransız'ı taşımak zorunda kaldığını İngiliz komutana söylemesiyle casus ifşa olmuştur. İstanbul'da yapılan sorgulamasında casusun kalyona alınması ve limandan ayrılmasıyla ilgili kapsamlı bilgi veren İdris Bey, İskenderiye'ye gittikten sonra Mısır'ın işgal edildiğini, kendisinin kurtuluş imkânı bulamayıp kalyonu ile düşman elinde mahkûm kaldığını, İstanbul'a dönmek istediğinde bir Fransız'ı yanına almaya zorlandığını söylemiştir. Savaş gemisine ihtiyaç duyulan bir sırada, tam teçhizatlı Riyale'nin düşman elinde kalmasına

gönlünün razı olmadığını, devlete hizmet için oğlunu feda ederek Beauchamp'ı yanına almak suretiyle kalyonu kurtardığını dile getirmiştir (TS.MA.e 577/4).

Fransızların Riyale'ye bindirdiği Müslüman, reaya ve yabancı tüccar kılığında çeşitli milletlerden insanlarla güven içinde İstanbul'a gidemeyeceğini bilen İdris Bey, Trowbridge'in verdiği Hallowell'in (Royal Museums) idaresindeki *Swifsture* savaş gemisinin refakatiyle İskenderiye'den ayrılmıştır. Hallowell'i İdris Kaptan'a güvenmemesi hususunda uyarın Trowbridge, Riyale'yi Rodos'a götürmesini ve mutasarrıf Hasan Bey'e teslim etmesini istemiştir. Yazdığı bir mektupla Riyale'de tebdil-i kıyafet yakalanan Fransa casusunun İngiliz esiri olarak İstanbul'a gönderilmesini Hasan Bey'den talep etmiştir. İstanbul'daki İngiltere Elçisi Spencer Smith'e ulaştırılmak üzere Hallowell'a verdiği mektupta, taşıdığı evrakın muhtevası ve giydiği Türk kostümüne bakıldığında Beauchamp'ın bir ajan olduğuna kanaat getirdiğini yazmıştır. Osmanlı korvetinde yakalanan casus ile yanındaki kılavuza verilecek cezaya Osmanlı Devleti'nin karar vermesinin uygun olacağını yazmıştır (HAT 245/13801-A). Rodos'tan İstanbul'a gönderilen Beauchamp'la birlikte Sadrazam'a ve Talleyrand'a hitaben Napolyon adına kaleme alınmış iki mektup da bulunmaktaydı (Espitalier 596, 601).

İdris Reis'in idaresindeki Riyale'yi refakatine alan Hallowell, 14 Şubat 1799 günü, gündüz öğleden sonra saat dört buçuk sıralarında İskenderiye civarında bulunduğu yerden hareket etmiştir. Bir günlük yol gittikten sonra sürekli geride kalan İdris Reis'i saat yediden itibaren belli aralıklarla yaptığı top atışlarıyla uyarılmış, Türk kalyonu yetişemeyince saat onda demir atarak beklemiştir. İdris Kaptan, sürekli çalışan dört tulumbanın içeriye sızın suyu boşaltmakta zorlandığı Riyale'yi zorlukla hareket ettirebilmiştir. Riyale'nin kolayca denizde ilerleyemeyeceğini anlayan Hallowell, yavaş yol alarak Şubat'ın 17. günü vardığı Kıbrıs'taki Limasol Limanı'nda demirlemiştir. İdris Bey'in kalyonunu Rodos'a götürmenin zor olacağını anlayan Hallowell, korveti Limasol'da bırakmış ve

Beauchamp'ı kendi gemisine alarak 20 Şubat 1799 günü akşam saat beşte yeniden yola koyulmuştur. Limasol'dan ayrılan İdris Kaptan da uygun havaları kollayarak yol almış, İstanköy, Çeşme, Pire, Bozcaada ve Çanakkale rotasını izleyerek korveti İstanbul'a getirmiştir (TS.MA.e 577/4; Espitalier 600-602).

Beauchamp, yanındaki Fransız kılavuz ve beraberlerindeki evrakı 3 Mart 1799 tarihinde Rodos mutasarrıfına teslim eden Hallowell, adadan ayrılmadan önce İstanbul'dan henüz gelmiş olan İngiliz deniz subayı Sidney Smith'le (Kara 40-41, 52) Şubat'ın son günü bir görüşme yapmıştır. Beauchamp hakkında Hallowell'den bilgi alan Sidney, İngiltere'nin İstanbul Elçisi olan kardeşi Spencer Smith'e yolladığı mektupta, tutsağı bir casus olarak infaz etmektense hapsetmenin çok daha yararlı olabileceğini yazmıştır. Mutasarrıfın İstanbul'a gönderdiği bu belgeler 17 Mart 1799 tarihinde İngiltere elçisine ulaşmıştır. İstanbul'a getirilen gemi Marmara Denizi'nde bir müddet bekletilirken, evrakı alan Spencer Smith; Babıali'ye verdiği notayla İskenderiye'den ayrıldıktan sonra İngiliz muhafız gemilerince durdurulan İdris Bey idaresindeki Riyale kalyonunda yakalanan bir Fransa casusundan bahsetmiş ve Osmanlı savaş gemisinde gizlenmiş olarak seyahat eden bu şahsın idamını istemiştir. Babıali ise barış görüşmelerinde faydalı olabileceği düşüncesiyle bu şahsı Rumelifeneri Kalesi'ne hapsetmeyi uygun bulmuştur (Espitalier 602-603).

Fransız casusun bir İngiliz gemisinde tutulduğu haberi üzerine İngiltere ve Rusya elçileriyle Babıali arasında yoğun bir diplomasi trafiği başlamıştır. Fransa'ya karşı ittifak halinde olan üç devletin temsilcileri, Bonapart'ın mektuplarını taşıyan ve İskenderiye'den gelirken yakalanan Beauchamp'ın akıbetini görüşerek İstanbul'a getirilmesine karar vermiştir (Halil Nuri Bey vr. 277a-278b).

İdris Kaptan'ın işgal bölgesinden ayrıldığı şartlarla ilgili Babıali'den bilgi isteyen Rus Elçisi'ne, konuyla ilgili haberin henüz geldiği ve geminin ne sebeple çıktığının

tam bilinmediği söylenmiŐtir. İngiltere Elçisi'nin Akdeniz'deki donanmalarından gelen bilgileri kendisiyle paylaŐtđını söyleyen Rus Elçisi, Osmanlı korvetini takip eden İngiltere filosu komutanının, İdris Bey'in izniyle gemide yaptığı aramada bulduğu Bonapart'ın adamı Beauchamp'ı ve beraberindeki bazı evrakı alıkoyduğunu söylemiştir. Elçi, İngiltere elçiliğine gönderilen söz konusu evrak arasında İdris Bey'in Mısır'da Fransızlara verdiği bir senedi dile getirmişse de böyle bir metin ortaya çıkmamıŐtır (TS.MA.e 577/4; HAT 247/13933).

İdris Kaptan'ın rehin alınan oğlunun öldürülebileceği tehlikesine iŐaret etmesiyle Trowbridge, casusu emrindeki savaş gemilerinden birinin eŐliđinde Osmanlı korvetiyle İstanbul'a doğru yola çıkarmıştır. Arızalı olan Osmanlı kalyonu Kıbrıs'taki Limasol Limanı'na zorlukla ulaşabilmiŐtir. İdris Bey'i Limasol'da terk eden refakatçi geminin kaptanı Beauchamp'ı Rodos'a götürerek mutasarrıf Hasan Bey'e teslim etmiştir. Hasan Bey de casusu, beraberindeki evrakla birlikte İngiltere elçisine teslim edilmek üzere İstanbul'a göndermiştir (Soysal 272).

BaŐkent'e sokulmadan önce hakkında İngiltere Elçiliği ve Babıali arasında bazı görüşmeler yapılan Beauchamp, bu esnada sorgulanmıştır. Taşıdığı vesikaların tercümesi ve ilgili yazıŐmalara göre, Hasan Bey'in İstanbul'a yolladığı casus şehre getirilmeden bir gemide İngiltere Elçisi'nin sorumluluğuna verilmiştir. Bu süre zarfında Mısır'da kalan Fransız ordusu, Bonapart'ın Sadrazam'a yazdığı mektup ve Trowbridge'in Spencer Smith'e gönderdiği yazıları ihtiva eden bazı belgeler tercüme edilerek padişaha sunulmuŐtur (HAT 246/13907).

Reisülküttabın yazısına 29 Mart 1799'da verdiği cevapta Maskat konsolosluğu görevinden Mısır'a geçiŐinin ardından içinde bulunduğu olayları anlatan Beauchamp, bu sırada savaş ilanından haberdar olmadıklarını ve Talleyrand'ın elçi olarak İstanbul'da bulunduğunu düşündüklerini iddia etmiştir. Napolyon'un sadrazam ve Talleyrand'a yazdığı mektupları getirdiğini, iki devlet arasındaki

barışın yeniden tesisi ve tutuklanan Fransızların serbest bırakılması konularını müzakere etmekle görevli olduğunu ileri sürmüştür (Espitalier 603-605).

Sadrazam'a ve Talleyrand'a hitaben yazılmış olan mektuplar bilahare Napolyon'un muhaberatını ihtiva eden bir kitap içinde yayımlanmıştır. Napolyon Kahire'deki ana karargâhından Sadrazam'a gönderdiği 11 Aralık 1798 tarihli mektupta şunları dile getirmiştir:

Fransız Hükümeti'nin Babiali ile iyi geçinmeye devam etme niyetini bildirmek için Sadrazam hazretlerine birkaç kez mektup yazdım. Bugün, size Padişah hazretlerinin kalyonunu, büyük meziyetleri olan ve tam güvenime sahip Cumhuriyet konsolosu ve yurttaşı Beauchamp'ı göndererek bunun bir başka kanıtını sunmaya karar verdim. Beauchamp Babiali'nin Fransa Cumhuriyeti'nden daha gerçek bir dostunun olmadığını fakat Fransa'nın düşmanlarının entrikaları İstanbul'da üstün gelirse o vakit kendisinden daha korkunç bir düşmanın da olmayacağını bildirecektir. Ancak Sadrazam hazretlerinin hikmet ve irfanını bildiğimden bunun gerçekleşeceğini sanmıyorum. Sizden yurttaş Beauchamp'ı İstanbul'da mümkün olduğunca kısa bir süre tutmanızı ve onu bana geri göndererek Babiali'nin niyetlerini bana bildirmenizi dilerim. Zaten hazretlerinize karşı duyduğum hürmet ve yüksek itibar hislerine inanmanızı rica ediyorum. (Plon ve Dumaine 203).

Napolyon, Talleyrand'ın atandığı İstanbul Büyükleçiliği'ne başladığını düşünüyordu ancak onun bu tahmininin aksine Talleyrand kendisini tehlikeye atmak istememiş ve görev yerine hiçbir şekilde gitmemiştir (Srathern 218). Burada Napolyon'un Talleyrand'a hitaben kaleme aldığı mektuptan da kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Napolyon, Talleyrand'dan Konsolos Beauchamp ile

iş birliği yaparak Doğu Akdeniz’de tutuklanmış bulunan Fransız vatandaşlarının serbest bırakılması için çabalamasını ve İngilizler ile Rusların Fransız karşıtı entrikalarının boşa çıkarılmasını istemiştir. Ayrıca önemli bilgilerin ele geçirilmesinden çekinen Napolyon Beuachamp’ın diğer önemli hususları sözlü olarak iletteceğini yazdıktan başka onun İstanbul’da yalnız yedi veya sekiz gün kalmasını istediğini ifade etmiştir (Plon ve Dumaine 203-204).

Beauchamp daha yoldayken, ona verilecek cezanın belirlenmesi için Babiali, İngiltere ve Rusya elçilikleriyle bir dizi görüşme yapmış, ayrıca Kıbrıs Muhafızı Pekmezci Mehmed Paşa’nın (Ahmed Cevdet Paşa 330) gönderdiği konuyla ilgili yazıdan olayın teferruatını öğrenmeye çalışmıştır. Riyale’nin arıza nedeniyle kısa sürede İstanbul’a gelemeyeceği kanaatine varan Babiali, Mısır’ın işgali, Fransızların askeri gücü ve Beauchamp’ın görevi gibi hususlarda İdris Bey’in verdiği bilgileri on beş güne kadar getirmeleri için Kıbrıs’a iki tatar göndermiştir. Kıbrıs’tan gelen yazıdan casusun İngiltere gemisinde tutulduğu kanaati hâsıl olduğundan, teslim alınması ve İstanbul’a getirilerek elçilik binasında gözetim altında tutulması için İngiliz elçisine haber gönderilmesi uygun görülmüştür. Sorgulama neticesinde görevi kesinleşecek olan bu şahsa verilecek cezaya İngiltere ve Rusya elçileriyle birlikte karar verilmesi münasip bulunmuştur. Babiali, casusun İstanbul’a getirilmesi için bir gemi göndermek gerektiği kanaatine varmış ve durum Rus elçiye de bildirilmiştir (HAT 247/13933).

Bulunduğu geminin İstanbul yakınında tutulduğu esnada, Sadaret’e gönderdiği bir yazı ile serbest kalmaya çalışan Beauchamp’ın durumunu Babiali, İngiltere elçisiyle müzakere etmiştir. Söz konusu geminin İstanbul’a getirilmesini isteyen Sadaret, casus hakkında daha sonra karar verilmesini uygun bulmuştur (HAT 245/13801).

Fransızların Mısır’da rehin tuttıkları İdris Bey’in oğlu ve diğer personeli öldürme ihtimalini dikkate alan Babiali, casusun idamının devlete yarar sağlamayacağı

kanaatine varmıştır. Napolyon tarafından yollanan bir diplomat olma ihtimali bulunan bu şahsın idamının Paris'teki Osmanlı elçisinin öldürülmesine ve iki devlet arasındaki iletişimin kesilmesine neden olabileceği, İngiltere ve Rusya temsilciliklerine de bildirilmiştir. İngiliz elçisi casusun idamını savunurken Babıali barış görüşmelerinde yararlı olacağı düşüncesiyle hapiste tutmayı tercih etmiştir (HAT 247/13933; Soysal 272).

Babıali, İstanbul'a getirilen Beauchamp'a verilecek ceza konusunu değerlendirirken bir taraftan Kıbrıs ve Rodos'tan gelen yazıları tetkik etmiş, diğer taraftan İngiliz ve Rus elçileriyle müzakerelerde bulunmuştur. Ayrıca sorgusunda elde edilen bilgiler ve beraberindeki belgelerin içerikleri değerlendirilmiştir. Tüm bu çalışmalar devam ederken Riyale ile İstanbul'a ulaşmış olan İdris Bey de sorgulanmış, elde edilen veriler doğrultusunda Beauchamp'ın görevi tam olarak açığa kavuşturulmaya gayret edilmiştir. Soruşturma, müzakere ve tetkikler neticesinde, Mısır'dan bir Osmanlı savaş gemisiyle Türk kıyafetinde gönderilmesi ve üzerindeki belgeler Beauchamp'ın casusluğunun işareti sayılmıştır. Diğer taraftan Napolyon'un Sadrazam'a yolladığı mektubu taşıması bu şahsın diplomatik bir görevli olarak değerlendirilmesi kanaatini ortaya çıkarmıştır. Netice olarak diplomatik bir temsilci olduğu değerlendirilen bu şahsın hapsedilmesi yoluna gidilmiştir. Osmanlı Devleti'nin savaş ilan ettiği ülkelerin diplomatlarını bir süre hapsediği bilinen bir uygulamaydı. Böylece kılavuzuyla beraber tutuklanan Beauchamp, Rumelifeneri Kalesi'ne hapsedilmiştir (HAT 245/13801-A; AE.SSLM.III 389/22460; C.HR 27/1316; C.HR 23/1121; C.HR 103/5137; C.HR 29/1409; Espitalier 605-606). Mısır'da yenilgiyi kabul eden Fransızlarla 1801'de yapılan tahliye sözleşmesi gereği diğer esirlerle birlikte serbest kalan Beauchamp memleketine gitmiştir (Çolak 164-169).

6. İDRİS KAPTAN'IN SORGULANMASI

Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir belgeye göre, Napolyon'un adamı Beauchamp'ı alarak Fransız işgalindeki İskenderiye'den ayrılan İdris Bey'in komutasındaki Riyale-i Hümayun kalyonu Akdeniz'de İngiltere donanmasına ait savaş gemileri tarafından durdurularak aranmıştır. Riyale'de gizlenen Fransa casusu ve beraberindeki evrakları alan İngiliz komutan Osmanlı gemisini serbest bırakmıştır. Tamire muhtaç haldeki Riyale gemisini zorluklarla mücadele ederek İstanbul'a getiren İdris Bey, Padişah'ın fermanı ile sorgulanmıştır. İskenderiye'de bulunması, Napolyon'un casusunun gemiye bindirilmesi, geminin limandan ayrılması, Fransız donanması ve Mısır'daki vaziyeti gibi hususlarda ifadesi alınmıştır. Sorgulamayı yapan Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, 1799 Haziran'ı başlarında Sadarete sunduğu bir arz ile yaptığı soruşturmanın sonuçlarını Sadarete sunmuştur. Raporunda, İskenderiye'den gelen İdris Kaptan'ın durumu hakkında padişaha bilgi verilmesi için emir aldığına değinen Hüseyin Paşa, ilk olarak olayın serencamı, Fransızların vaziyeti ve vakanın gidişatıyla ilgili olan fermana değinmiştir. İstanbul'a gelen İdris Kaptan'ı hemen sorguya alarak Fransızların Mısır'a ilk geldiklerinden itibaren meydana gelen olaylar, müşahede ettiği ve haberdar olduğu durumlar hakkında bilgi vermesini istemiştir. İskenderiye'den ayrılış şekli ve hangi sebeple dönüşüne izin verildiği hususlarında İdris Bey'i sorgulayan Hüseyin Paşa, aldığı cevapları iki ayrı kapsamlı takrir şeklinde Babiali'ye takdim etmiştir (TS.MA.e 577/4).

Küçük Hüseyin Paşa'nın sunduğu takrirlerden biri İdris Kaptan'ın İskenderiye'den çıkışıyla ilgili verdiği cevaplardan oluşmaktadır. Takririn ifadesine göre Riyale kalyonu ile İskenderiye'de bulunduğu müddet zarfında Fransızlar tarafından esir edilmeyen İdris Kaptan'ın limandan ayrılmasına da müsaade edilmemiştir. Gece gündüz kalyonu kurtarma çareleri arayan İdris Kaptan, Fransızların İskenderiye'de bıraktıkları General Mormant'tan limandan

ayrılma izni istemişse de limandan çıkmaya muvaffak olamamıştır. Bir müddet sonra Mormant, Napolyon'dan Osmanlı kalyonu için limandan ayrılma izni istenmesine razı olunca, Ruz-ı Kasım'dan (Sertoğlu 179)² kırk gün önce İdris Kaptan İstanbul'a dönmek için yazılı olarak müracaatta bulunmuştur. Napolyon'a hitaben yazdığı mektubunda kendisi için gitme vakti olduğunu, bu sırada gitmezse kış mevsiminde hiç gidemeyeceğini ifade eden İdris Bey, ayrıca askerlerinin firar edeceğinden korktuğunu da belirtmiştir. Mektubunda dile getirdiği "*Osmanlı Devleti ile dostluk iddia ediyorsuz, eğer dost iseniz zahirem kalmadı, halimizden bir suâl eden yoktur, eğer esir isem ânı dahi bileyim.*" ifadesiyle limandan ayrılmasına izin verilmesini talep etmiştir. Bonapart, İdris Kaptan'ın mektubunu getiren çavuşu kırk gün alıkoymuştur. Kırk gün geçtikten sonra Mısır valisinin Fransızların yanında bulunan kethüdası Mustafa Bey'den (Ahmed Cevdet Paşa 338, 343, 346.)³ İdris Bey'e "*Bonaparta sana izin verecek, lakin oğlunu istiyor.*" ifadesiyle bir mektup ulaşmıştır. İdris Bey bu mektuba cevap vermemiştir. Aradan on beş gün geçtikten sonra İdris Bey'in mektubunu götüren çavuş bir Fransız ile beraber İskenderiye'ye Marmont'un yanına gelmiştir. Daha sonra Riyale'ye gelen çavuş, Mısır'da yapılan meşverette İdris Bey'in oğlunu alıkoymaya karar verilmiş olduğu haberini getirmiştir. İdris Bey, kethüda ve çavuş vasıtasıyla Marmont'a oğlunu rehin bırakmak istemediğini bildirdiğinde "*Eğer oğlunu vermez ise katl olunsun.*" diye cevap yazılmış olduğu karşılığını almıştır. Marmont'un kalyonun donanıp hazırlanması emrini vermesi üzerine İdris Bey beş-on gün içinde hazırlıkları tamamlamıştır (TS.MA.e 577/4).

Aynı Osmanlı Arşivi belgesi, bu sırada İdris Bey'in; oğlu, iki mülazım, bir hâce, iki çavuş ve on askerle birlikte General Marmont'un yanına gitmek üzere davet

² Eski takvime göre ikiye ayrılan yılın kış mevsimine *kasım* denilmiştir. Ruz-ı Kasım ile başlayan kış mevsimi 18 Aralıktan 6 Mayıs'a kadar süren 179 günden oluşurdu. Yılın geri kalan kısmı yaz mevsimi olup Ruz-ı Hızır (Hidirellez) ile başlar ve 186 gün sürerdi.

³ Mısır Valisi Ebubekir Paşa'nın kethüdası Mustafa Bey, Fransızların eyaleti idare etmek için oluşturduğu Divan'ın üyesi olduğu gibi emirülhac olarak da görev almıştır.

edildiğini göstermektedir. İstenen şekilde ziyaretine gelen İdris Kaptan'ı tenhaya çeken Marmont; *“Bonaparta’dan emir geldi, sana kalyon ile izin verdi, gideceksin, lakin oğlunu bırakmalısın ve İngilizler haberdar olmamak için limandan gece çıkmalısın.”* ifadesiyle İskenderiye’den ayrılabilceğini söylemiştir. İdris Bey *“Bir oğlum var, ânı bir vech ile veremem ve gece limandan çıkamam.”* diyerek itiraz etmeye çalışmıştır. Marmont, liman ve boğaz reislerini huzuruna çağırarak kalyonun gece boğazdan çıkıp çıkamayacağını sormuştur. Kalyonun boğazdan gece çıkmasının hiçbir şekilde mümkün olmadığı cevabını alan Marmont, *“Gece çıkamıyorsunuz, gündüz çıkarmağa iznim yoktur.”* karşılığını vermiştir. Ardından kalyonun gündüz limandan çıkarmasına izin vermesi için Napolyon’a tekrar yazı gönderilmiş, ancak geminin gündüz aşikâre çıkmasına ruhsat alınamamıştır. Daha sonra Bonapart’ın *“Hava olduğu gibi gündüz çıkıp gitsin.”* diyerek gündüz uygun bir havada gidiş izni vermesi üzerine General *“Kalyon-ı merkûmun gündüz çıkarılmasına ruhsat verilip ancak oğlunu elbette alırız, zira Bonaparta tarafından her ne yazılmış ise icrâsına memuruz. Eğer oğlunu vermekte muhâlefet edersen seni katl edeceğiz.”* diyerek tehdit etmiştir. Bu şekilde Fransızların elinde çaresiz kalan İdris Kaptan, onların isteklerine muhalefet etmenin fayda getirmeyeceğini anlamış, itirazların gemisinin düşman elinde kalmasına sebep olacağını düşünerek kendisine söylenenleri istemeyerek ve mecburen yerine getirmiştir. Kalyonun düşman elinde kalmasına razı olmayan İdris Bey, oğlunu, bir mülazım kaptanı ve on kalyoncu neferini İskenderiye’de Fransızlara rehin bırakmak zorunda kalmıştır (TS.MA.e 577/4; Marmont 416-417).

Hüseyin Paşa’nın yazısına göre İdris Kaptan, Fransızlara rehinelere teslim ederek limandan çıkmaya zaruri rıza göstermiştir. Marmont, *“Sana bir nefer Françelü vereceğim, tekneye alıp mutlak Kıbrıs’a uğramalısın. Bonaparta’nın mersûm Françelü yedinde Kıbrıs muhassılına mektubu vardır, verecektir. Kıbrıs’da on iki nefer Françelü mahbûsumuz vardır, mersûm Françelü talep edecektir.”*

Verirlerse alıp, kayık bulur isen Dimyat'a gönderesin. Kayık bulamaz isen kalyon ile Dimyat'a götür." diyerek bir adamını yanında götürmesini istemiştir. İdris Kaptan'ın "Padişah fermanıya mahbûs âdemleri bilâ-izn vermezler." cevabına karşılık "Vermezler ise bu verdiğim âdemi doğru Âsitâne'ye götür." demiştir. İdris Bey'in "Elbette İngilizler elimden alur ise bana bahane bulup evlâdımın gadr etmeyesiz." sözüne "Vermemeye çalış." diyerek ısrar etmiştir. İdris Bey "İngilizler be-her-hâl rast gelür ise ve yedlerinde fermân-ı padişâhî bulunup, beni ma'iyyetlerinde terfîk ederler ise yine evlâdımın gadr etmeyesiz." deyince, Marmont "İngilizler seni alırlar ise mâni' değil, bu verdiğim âdemi alıkoyma ketm eylesin." diyerek tembihte bulunmuştur. Böylece Bonapart'ın adamını gizli olarak gemisine almak zorunda kalan İdris Kaptan, Fransızların denetiminde İskenderiye'den ayrılmıştır. Orada bulunan bütün Müslüman, reaya ve yabancı tüccar gemilerini yanına alarak, toplarını ateşleyerek İskenderiye Limanı boğazından çıkmıştır (TS.MA.e 577/4).

Rapora göre İdris Kaptan, sorgulama sırasında Mısır'daki Fransa ordusu hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. İskenderiye'de bulunduğu sırada, mahsur kalmış olmasına rağmen boş durmayan Osmanlı kaptanı, içinde bulunduğu savaş ortamını kavramaya çalışmış, kurtulma çareleri ararken memleketin işgali ve düşmanın vaziyeti hakkında veriler toplamıştır. İfadesine göre, İskenderiye Limanı'ndan hareket etmek üzereyken, ahali ve limanda bulunan tüccarların haberinin olmadığı bir esnada, 2 Temmuz 1798 (17 Muharrem 1213) pazartesi günü Fransız donanması şehre gelmiştir. İskenderiye önlerinde beliren Fransa donanması 15 kapak kaldırır kalyon, 1 üç ambarlı kalyon, 14 fırkateyn, 1 Malta çektirisi, 2 mezaglara olmak üzere toplam büyük ve küçük 33 donanma gemisinden oluşmaktaydı. Ayrıca filoda yük taşıyan 12 şalope, 8 brik ve 4 adet bomba gemisi bulunmaktaydı. Bunlardan başka Ceneviz, İspanyol, Dobre, Danimarka, İsveç ve Avusturya tüccar gemilerinden 420 adet olmak üzere

toplam 477 yük gemisi Fransız donanmasına refakat etmekteydi (TS.MA.e 577/4; Ahmed Cevdet Paşa 325; Soysal 221)⁴.

İdris Kaptan'ın ifadesinde belirttiğine göre, Fransız donanması İskenderiye yakınında demirlediğinde (Gillispie 447), şehrin ileri gelenleri üç gün önce onları uyaran İngilizlerin söylediklerini hatırlayarak işin vahametini anlamışlardır. Limanda bulunan Osmanlı gemisi Riyale'nin kaptanı İdris Bey'in huzurunda bir toplantı yapan yöneticiler, Fransızların amacını öğrenmeye çalışmışlardır. İdris Kaptan bilgi almak için mülazım Emin Kaptan'ı iki çavuş ile birlikte, beş-on koyun, birkaç zembil pirinç ve kahve gibi hediyelerle Fransız amiral gemisine göndermiştir (Soysal 221-222). Fransa donanmasının başındaki General Napolyon, yanına gelerek geliş sebebini soran Emin Kaptan'a "Benim kimseye zararım yokdur, Osmanlı'ya dostum ve ber-müsâferet geçeceğim. Hind iklimini düşmanım olan İngiliz aldı, ânın tahlisine giderim. Dünya ile düşman olsam Osmanlı ile dostum. Eğer bana top atarlar ise, bir tekne dört yüz tekne ile başa çıkamaz, beyhude kalyonu telef etmiş olur." sözleriyle hileye başvurarak dost olduğunu iddia etmiştir (TS.MA.e 577/4; Soysal 222; Akyüz 15).

Ertesi gece yani salı gecesi İskenderiye'ye iki saat mesafede olan *Acemî* isimli yerde *Berâta* arkasında bulunan sahile kırk beş bin piyade asker çıkaran Bonapart karadan İskenderiye üzerine hücum etmiştir. *Mercan Tepesi* denilen yerde meydana gelen ve Müslümanlardan üç yüz-dört yüz kişinin şehit, Fransızlardan yedi yüz-sekiz yüz asker ve bir generalin öldüğü bir buçuk saatlik çatışmadan sonra İskenderiye Kalesi Bonapart'ın eline geçmiştir. Ertesi

⁴ Cevdet Paşa, İskenderiye önlerine gelen Fransız donanmasının 30 büyük savaş ve 400'den fazla nakliye gemisiyle çok miktarda kara askerinden mürekkep olduğunu belirtmiştir. *Nikola Tarihi*'ni referans alan Cevdet Paşa, Napolyon komutasındaki donanma mevcudunun 350 gemi ve 60.000 askerden müteşekkil olduğunu belirtmiştir. Bu orduda 35.000 savaşçı asker, 26.000 komutan ve subaydan başka bilim insanları, usta, sanatkâr ve memurun bulunduğuna değinmiştir. Soysal'a göre ise 1 Temmuz 1798 sabahı İskenderiye önlerine gelen Napolyon'un ordusu 13'ü harp gemisi olmak üzere irili ufaklı 600 civarında gemi ve 46.000 askerden oluşuyordu.

çarşamba günü seher vakti büyük donanmasını liman dışında bırakan Napolyon, diğer küçük teknelerin hepsini İskenderiye Limanı'nın içine sokmuştur. Perşembe günü altı bin piyade askeri on iki adet top ile *Reşid* üzerine göndermiştir. Cuma günü de yirmi bin askerini otuz adet top ile Mısır içlerine doğru *Demenhur* yönüne sevk etmiştir. Cumartesi günü ise İskenderiye'de on iki bin asker, biri denizci ve biri karacı olmak üzere iki general bırakmış, geriye kalan ordunun başında Kahire'ye doğru harekete geçmiştir. Mısır üzerine giderken İskenderiye'deki generaline "Ben Rahmaniye'ye vardığım gibi Reşid benim olur. Ol vakitde on aded laçın ve iki aded mezağlara üzerine bir ceneral nasbıyla verâmdan gönderesiz. Reşid'e girsünler ve Rahmaniye'ye doğru gitsünler." emrini verdiğinden, o gemiler hemen Nil'e girerek hedeflerine doğru gitmişlerdir (TS.MA.e 577/4; Câbi Ömer Efendi 40-44; Ahmed Cevdet Paşa 327-339)⁵.

Sorgusunda, perşembe günü Napolyon ile görüşmek için randevu istediğini söyleyen İdris Kaptan, general randevuya gelmediğinden görüşemediğini belirtmiştir. Gittikten sonra da İskenderiye'de bıraktığı amiral, İdris Bey'i istemediği gibi limanda bulunan tüm Müslüman, reaya ve tüccar gemilerinde bulunan bütün pirinç ve sair zahireye el koymuştur (TS.MA.e 577/4; Ahmed Cevdet Paşa 328).

İdris Kaptan'ın sorgulamada anlattığına göre, küçük gemilerini İskenderiye'de bırakan Bonapart, asıl donanmayı *Abuhur Limanı*'na göndermiştir. Donanmanın burada demirli olduğu bir esnada, 1 Ağustos 1798 günü akşama doğru İngiltere donanmasının saldırısına uğramıştır. Baskın yapan İngilizler, akşam saat sekize kadar süren muharebede Fransa donanmasından 8 kalyon ve birkaç ambarlı

⁵ Cabi Ömer Efendi'ye göre işgalden önce Fransa ile Mısır beyleri arasında sorunlar bulunduğundan, Kölemenler Fransız balyozunun konağını basarak yağmalamıştır. Bir Kıpti papazının kızıyla evlenen bir Fransız ajan halkı işgal etmeye çalışmıştır. Napolyon'un İskenderiye önlerinde görünmesinden itibaren Mısır'ın işgaliyle ilgili olayları aktaran Cabi, muharebeler sırasında urban kabilelerinin ihanetinden ve Mısırlılar ile Osmanlı kuvvetlerinin yenilgisinden bahsetmiştir.

gemiği yakarak 4 kalyonu ele geçirmiştir (Vak'anüvis Halil Nuri Bey 807-808.)⁶. Böylece Fransız ordusunun anavatanı ile irtibatı kesilmiştir (Tekirdağ 1-2; Gillispie 447). Çatışmada kaçan 4 kalyondan başka İskenderiye Limanı'nda bulunan 2 kalyon ve 4 firkateyn de kurtulmuştur. Fransız donanması Abuhur'da bozguna uğradıktan sonra İskenderiye'de bulunan amiral, İngilizlerin limana girmelerinden korktuğundan İdris Bey ile tüm tüccar gemilerinin kaptan ve reislerine baskı yapmış, top kundakları ve barutlarını zorla almıştır. Buna rağmen İdris Kaptan beş-on varil barutu ihtiyaten gizleyerek vermemiştir (Ahmed Cevdet Paşa 341-342)⁷.

İdris Bey ifadesinde Fransızların Abuhur bozgunundan sonra İskenderiye Limanı'ndaki Osmanlı gemisinin sancağını indirmek istediğinden bahsetmiştir. Riyale kalyonunda asılı bulunan Osmanlı sancağını talep eden Fransa generali, onun yerine Fransa bandırasının çekilmesini birkaç defa ısrarla teklif etmiştir. Buna karşılık İdris Kaptan sancağı vermemekte ısrarlı davranınca Fransız general talebinden vazgeçmiştir (Ahmed Cevdet Paşa 342). İdris Bey'e göre İskenderiye'de bulunan kara generali halka katliam yapmak istediğinden evlerden çıkmayı yasaklamış, beş-altı yüz askeri sandallara bindirerek Osmanlı kalyonuna saldırmak istemiştir. Bunları fark eden deniz generali amacını öğrenmek için sorduğunda, karavelayı basıp sancağı alacağı cevabını almıştır. Bunun üzerine gerek karada olan ahaliye ve gerek beylik kalyonuna zerre kadar zarar verilmesine rıza göstermeyeceğini, eğer böyle alçakça bir müdahale olursa tüm tekneleri alıp gideceğini söyleyerek karşı çıkmıştır. Bu durumda kara generali halka ve kalyona dokunmaktan çekinmiştir (TS.MA.e 577/4).

⁶ Dönemin vakanüvisi Halil Nuri Bey'e göre, İngiliz filosu Abuhur saldırısında Fransa kalyonlarından dördünü yakarak batırmış, dokuzunu da ele geçirmiştir.

⁷ Abuhur baskınında Fransa donanmasından 10 büyük geminin İngilizlere teslim olduğunu belirten Cevdet Paşa'ya göre, amiral gemisi olan *Orient* yakılmış, diğerleri İngilizlerin elinde kalmıştır. Ayrıca Fransız donanmasından ikişer kalyon, firkateyn, korvet ve bomba gemisi kaçarak kurtulmuş, karaya oturan bir büyük gemi ile İngilizlerin eline geçen üç korvet ateşe verilmiştir.

İdris Kaptan'ın ifadesinde belirttiğine göre, İskenderiye'deki generale; madem dost olduğumu iddia ediyorsun, limanda bulunan yüz kadar Müslüman ve reaya teknelerini niçin tutuyorsun, bu hareket senin davana aykırı değil midir diyerek çıkış izni istediğinde, o da durumu Bonapart'a yazmıştır. Napolyon'un müsaade etmesi üzerine içlerindeki kahve, pirinç ve sair erzakı alınan, yolcu ve tayfaları tahliye edilen 32 adet Müslüman ve reaya gemisine limandan çıkış izni verilmiştir (Ahmed Cevdet Paşa 342)⁸.

İskenderiye haricindeki Mısır'ın vaziyetinin şahidi olmayan İdris Kaptan, Bonapart'ın şehirden ayrıldıktan 21 gün sonra Kahire'ye girmiş olduğunu işittiğini belirtmiştir. Onun ifadesine göre, Mısır beylerinden Şeyhülbeled İbrahim Bey ve Mısır Valisi Lokmacızade Ebubekir Paşa muharebeye çıkamamışlar (Ahmed Cevdet Paşa 328-329), Murad Bey, Eyyüb Bey ve diğer ümera düşmanın karşısına çıkarak iki defa çarpışmaya girmişlerdir. Eyyüb Bey ve Anfi Mehmed Bey şehit olmuş, Murad Bey düşmanı bir hayli bozguna uğratmıştır. Bu esnada *Hanadil Kabilesi'*nden dört bin kadar urban Murad Bey'e arkadan saldırmıştır. Fransız ordusu ve urban karşısında kuvvetleri bozulan Murad Bey *Feyyum'a* çekilmek zorunda kalmıştır. İbrahim Bey ise hiç muharebe etmeden hac yoluna çıkıp oradan uzaklaşmıştır. Mısır üzerine giden Fransızlar *İbni Baba* denilen yerde iki gün bekledikten sonra Kahire'ye girerek çatışma olmadan şehri zapt etmiştir (TS.MA.e 577/4).

İdris Bey'in ifadesine göre, işgalden iki ay sonra Napolyon'un koyduğu vergiyi mahkemede ilan eden Mısır kadısına ahali itiraz etmiştir. Bunun üzerine bir general iki yüz-üç yüz süvari askerle mahkemeyi basmış, mahkemede toplanmış olan halkı korkutarak kılıç arkasıyla darp ettirmiş, karşı gelenleri katlettirmiştir.

⁸ *Tarih-i Cevdet*, İskenderiye Limanı'nda tutulan Osmanlı tüccarlarına ait 32 adet ticaret gemisinin tayfaları tahliye edildikten sonra Fransızlar tarafından serbest bırakıldığını doğrulamaktadır.

Bu sırada mahkemede bulunan ahali kılıç çekerek general ile üç yüz askeri öldürmüştür (Ahmed Cevdet Paşa 347-348)⁹. Halkın her tarafta Fransızları vurmaya başlamasıyla çatışmalar büyümüştür. Kaleden şehre top atışlarıyla saldırı başlatan Bonapart, ulema, şeyhler ve ileri gelenlerin ricacı olmaları üzerine askerlerini çekmiş ve çatışmalara son vermiştir. İdris Bey'in belirttiğine göre, muharebede Mısırlılardan sadece iki mahalle direnmiştir. Vilayet ahali bütünüyle gayret etmiş olsalar, iki saatte Fransızların bozulacağı gün gibi ortadayken, iki mahalle halkından başka kimsenin direndikleri görülmemiştir (TS.MA.e 577/4).

İdris Kaptan'ın sorgusunda verdiği bilgiye göre, Mısır'a yerleşen Bonapart'ın gönderdiği altı bin kişilik orduyu bozguna uğratıp geriye püskürten İbrahim Bey, üzerine sevk edilen takviye altı bin askere karşı direnmiştir. Bu on iki bin kişilik orduyu tam dağıtmak üzere olan İbrahim Bey, gerisinde sekiz saat mesafede bulunan *Harseneşeni* ve *Harmeni* urban taifelerinin saldırıya geçip yağmaya başladıkları haberi üzerine ailesini ve mallarını kurtarmak için geri dönmek zorunda kalmıştır. İbrahim Bey, urbandan üç yüz kişiyi telef ettikten sonra ailesiyle Gize'ye geçmiştir. Söz konusu on iki bin Fransız askeri ise *Salihyye*'ye gitmiştir (TS.MA.e 577/4).

İdris Bey'in anlattığına göre, İskenderiye civarında bulunan kabilelerden *Hanadil* haricinde hiçbiri Fransızlara itaat etmemiştir. Bonapart, *Evlâd-ı Ali Kabilesi* diye bilinen büyük bir aşirete birkaç defa yazı göndermişse de onları bir türlü yanına

⁹ Fransızların ağır bir vergi yüklemesi üzerine 20 Ekim 1798 tarihinde Ezher Camii'nde toplanan Mısır halkı kıyama karar vererek hücumla geçmiştir. Fransız askerlerine saldıran ahaliyi teskin etmek isteyen General Dupuy, Kahire'deki Bakırcılar Çarşısı'ndan geçerken bir Türk'ün başına vurduğu değnek darbesiyle attan düşerek ölmüştür. Napolyon'un Mısır'dan sürmeye çalıştığı Berberî kökenli *Meğâribe* taifesi de ayaklanmaya katılmış ve üç gün boyunca çok sayıda Fransız öldürülmüştür. Bu sırada Cize'de bulunan Napolyon, Kahire'ye gelerek şehri kuşatmış, kaleden ve sokak başlarından tüm mahalleleri topa tutmuştur. Tutunamayan Mısırlıların ileri gelenleri aman dileyince Bonapart saldırıları durdurmuş ve isyanın elebaşlarını idam etmiştir.

çekememiştir. Bunlar gibi Mısır'daki kabilelerden hiçbiri düşmana bağlılık göstermemiştir. Ancak savaşanlardan hangisi mağlup olursa o tarafı yağmalamayı huy edinmiş olan bu kabilelerden gerek İskenderiye ve gerek Mısır'da *İbn-i Beled* olarak bilinen hiçbir kimse Fransa'ya tabi olmamıştır. Sadece at seyisi, deve bakıcısı ve kiracısı gibi bazı Araplar ücretle hizmetkârlık yaptıkları Fransızların yanına geçmiştir. Eğer Müslümanların bir hücumu mümkün olursa, başta *İbn-i Beled* dedikleri *Berlûsî* ve *Müsâfirî* olmak üzere tüm kabilelerin ayaklanarak Fransızlara düşmanlıklarını gösterecekleri gün gibi aşikârdır (TS.MA.e 577/4).

İfadesinde Fransızların Mısır'a çıkardığı ordu mevcudundan geriye yirmi beş bin civarında asker kaldığına değinen İdris Kaptan, eyaletteki Yahudi, Kıpti ve diğer gruplardan on beş bin kişinin Fransa ordusu emrinde askerlik yaptığını söylemiştir. Bonapart, askerlerini Salihyye ve diğer yerlere dağıttığından Mısır merkezinde ancak altı bin kişi kalmıştır. Mısır'ın diğer yerlerinden İskenderiye'ye gelen Müslümanlardan aldığı haberlere göre Reşid'de Fransızlardan kimse kalmamış, Napolyon tümünü Kahire'ye nakletmiştir. Dimyat'ta kalan Fransızların mevcudu üç yüz civarındadır. İskenderiye'de karada ve teknelerde toplam bin Fransız askerinin bile kalmadığını, binden fazlasının gözlerinin kör olduğunu, limandaki kalyonlarda altı bin, firkateynlerde yirmişer-otuzar Fransız'ın ancak bulunduğunu belirten İdris Kaptan, şehrin içindeki asker sayısının bini geçmediğini ifade etmiştir (TS.MA.e 577/4).

Yafa civarına askeri yığınak yapmanın zorluğundan bahseden İdris Kaptan, kırlangıçlar ve diğer küçük teknelerle İskenderiye, Reşid ve Dimyat'a yeteri kadar askerle üç koldan eş zamanlı olarak saldırı düzenlenirse başarı sağlanabileceğini belirtmiştir. Buraların تنها olması kısa sürede ele geçirilmelerini sağlayacaktır. Birinin fetih haberi etrafa yayıldığında diğer yerlerde bulunan Fransızlara korku düşeceğinden memleketin işgalden kurtarılması kolaylıkla temin edilecektir.

Mısır ahali si buna hazır olduğundan tüm den ayaklanacak ve zafer hâsil olacaktır (TS.MA.e 577/4).

İdris Bey sorgu sırasında Mısır'ı kurtarmak için Cezayir, Tunus ve Trablus ocaklarından kırk bin süvari asker in Derne'ye getirilmiş olduğundan bahsetmiştir. İskenderiye'ye denizden beş yüz mil ve karadan on iki konak mesafede olan Derne'den Mısır'a gitmek üzere olan bu askerleri hacdan dönmekte olan Fas hâkiminin oğlu görmüştür. Bu şahıs Bonapart'ın bulunduğu yerden Derne'ye geçerken bu askere rast gelmiş, durumu İskenderiye'de bulunan *Şeyh Mısri'*ye bir mektupla haber vermiştir. İdris Bey, ifadesinde bu mektubu gördüğünü söylemiştir. Bonapart bu asker haberini *"İspanya gemileriyle benim kırk bin askerim imdadıma gelmiş, hatta karadan geliyorlar."* ifadesiyle etrafa yaymıştır. Yanında bulunan Mısır valisinin kethüdası ile İstanbul'dan gönderilmiş olan Ahmed Efendi *"Ânlar hüccâdır."* diyerek Napolyon'u yalanlamışlardır (TS.MA.e 577/4).

İşgalden sonra anavatanı ile bağlantısı kesilen ve moral bozukluğu içinde olan Fransızların İskenderiye, Reşid ve Dimyat taraflarında herhangi bir saldırıya uğramadığını belirten İdris Kaptan'a göre, ahali sıkıntı içindedir. Yafa'ya yönelik yapılan hazırlık mutlaka Bonapart'ın kulağına gidecektir. Bu müddet içinde Reşid, İskenderiye ve Dimyat taraflarında bir kalkışma olmadığından, emellerine ulaştıklarını düşünen işgalcilerin tüm kuvvetlerini Yafa üzerine gönderme ihtimali vardır. Bu sıralarda Dimyat ve Reşid'de Fransa asker ve komutanları bulunmamaktadır. İskenderiye'de bile ancak karada ve gemilerde işe yarar bin civarında asker mevcuttur. Bu durumda üç takım gemi ile bu üç yere birden hücum edilse ve bunlardan biri zapt edilse diğerleri kolaylıkla ele geçirilebilecektir. Bu da düşmana şaşkınlık verecektir. Bonapart'ın savaş taktiği bütün askeriyle bir yere birden saldırmak değildir. İlk olarak beş bin askerle on iki top göndermek, ardından karadan o kadar kuvvet daha göndermek, üçüncü

olarak bir o kadar asker daha göndermek ve on beş bin kişilik orduyu yüz bin kadar göstermek Napolyon'un harp hilelerindedir (TS.MA.e 577/4).

7. SONUÇ

Büyük İhtilalden sonra sömürge peşine düşen Fransa XVIII. yüzyılın sonunda dikkatini Akdeniz'in doğusuna çevirmiştir. Napolyon Bonapart komutasındaki Fransız ordusu 1798 Temmuz'unda Osmanlı Devleti'nin Mısır eyaletini işgal etmiştir. Doğu Akdeniz egemenliğini Fransa'ya kaptırmak istemeyen İngiltere ve Rusya Osmanlı Devleti'yle ittifak yaparak olaya müdahil olmuştur. Napolyon ise bir taraftan Suriye üzerinden Anadolu'ya doğru işgali genişletmeye çalışırken bir taraftan da Babıali ile irtibata geçerek sulh peşine düşmüştür.

İstanbul Hükümetiyle bağlantı kuramayan Bonapart, Akka'da yenilgiyi tattıktan ve Abuhur'da donanmasını kaybettikten sonra Paris'le de iletişim kanallarını yitirmiştir. Aldığı yerleri ülkesine kazandırıp mukadder bir savaşın önüne geçmek gayesiyle Osmanlı Devleti'yle barış sağlamanın yollarını aramaya başlamıştır. Bu amaçla güvendiği adamlarından Ortadoğu'da uzun zaman geçirmiş Beauchamp'ı casus olarak Osmanlı başkentine göndermeye karar vermiştir. Tüm yolların kapalı olduğu bir zamanda, ajanını Müslüman kılığında İskenderiye'de tuttukları Riyale-i Hümayun gemisiyle İstanbul'a göndermiştir.

Riyale-i Hümayun gemisinin kaptanı İdris Bey'in Beauchamp ile yolu bu zoraki yolculuk dolayısıyla başlamıştır. İdris Kaptan ile Beauchamp'ın beraberliği İskenderiye'den yaklaşık beş mil uzaklaştıktan sonra başka bir mahiyet kazanmıştır. Liman açıklarında bekleyen İngiltere donanma gemileri Riyale'yi durdurup Beauchamp'ı almıştır. Savaş esiri olarak bir İngiliz savaş gemisinin refakatinde Fransa casusunu İstanbul'a götürmeye çalışan İdris Kaptan ancak Kıbrıs'a kadar yol alabilmiştir. İdris Bey'i arızalı korvetiyle Kıbrıs'ta bırakan refakatçi geminin kaptanı Beauchamp'ı alarak Rodos'a götürmüş ve mutasarrıfa

teslim etmiştir. Rodos mutasarrıfının emniyet içinde gönderdiği casus İstanbul'da karaya çıkarılmadan İngiltere elçisinin himayesinde bir gemide bekletilmiştir.

Bu süreçte Beauchamp'ı sorgulayan Babıali, müttefik İngiltere ve Rusya elçileriyle müzakereler yaparak casusun akıbetine karar vermeye çalışmıştır. Diğer taraftan Kıbrıs'ta terk edilen İdris Kaptan uygun havaları kollayarak gemisini İstanbul'a getirmeye muvaffak olmuştur. İdris Bey de casusu ne şekilde gemisine aldığıyla ilgili sorgulanmıştır. İdris Bey'in sorgusunda verdiği bilgiler, Rodos ve Kıbrıs mutasarrıflarının gönderdiği yazılar, İngiliz ve Rus elçileriyle yapılan görüşmeler ve Beauchamp'ın sorgusundan edinilen malumat neticesinde bir karara varılmıştır. Taşdığı vesikalara dayanarak Beauchamp'ı Bonapart'ın diplomatik temsilcisi olarak kabul eden Babıali, bu şahsın savaş sonuna kadar hapsedilmesine karar vermiştir. İstanbul Boğazı'nın Karadeniz çıkışında bulunan Rumelifeneri Kalesi'nde hapsedilen Beauchamp, savaş sonunda diğer esirlerle birlikte salıverilmiştir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Herhangi bir yerden finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Etik kurul kararına ihtiyaç yoktur.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA)

AE.SSLM.III. 389/22460.

C.HR. 103/5137.

C.HR. 23/1121.

C.HR. 27/1316.

C.HR. 29/1409.

HAT. 245/13801.

HAT. 245/13801-A.

HAT. 247/13933.

HAT. 247/13933-A.

HAT. 247/13933-B.

TS.MA.e. 577/4.

Ana Kaynak, Araştırma-İnceleme, Süreli Yayınlar

Cebertî, Abdurrahman b. Hasan, *Mazharu't-Takdîs bi-Hurûci Tâifei Fransis*. Ter.

Mustafa Behcet Efendi), İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No. T2452.

Ahmed Cevdet Paşa. (1309). *Tarih-i Cevdet*. VI, Tertib-i Cedid, Matbaa-i Osmaniye.

Ayaz, B. (2014). *Hilafet ve Siyaset: Osmanlı Devleti'nin Hac Hizmetleri (1798-1876)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2014.

Câbî Ömer Efendi. (2003). *Câbî Târihi*. I, Haz. Mehmet Ali Beyhan, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Plon H., Dumaine J. (Edt.) (1860). *Correspondance de Napoléon I*, Tome V.

Çolak, K. (2008). "Mısır'ın Fransızlar Tarafından İşgali ve Tahliyesi (1798-1801)." SAÜ Fen Edebiyat Dergisi, 2: 164-179.

- Demir, Y. (2013). "XIX. Asır Türk-Fransız İlişkilerinde Dönüm Noktası: Napolyon'un Mısır'ı İşgali ve Sonrası Oluşan Diplomatik Durum." 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum-Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3 (5): 138-139.
- Driault, É. (2013). *Napoléon'un Şark Siyaseti: Selim-i Sâlis, Napoléon, Sébastiani ve Gardane*. Çev. Köprülüzâde M. Fuad, S. Günaydın, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Espitalier, A (1911). "La Mission de Beauchamp a Constantinople en 1799." Revue d'Histoire Diplomatique, (Der.) Société d'Histoire Diplomatique, Paris, Sage. 592-593.
- Halil Nuri Bey, *Tarih-i Nuri Bey*. İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi, Türkçe Yazmalar, No. TY 5996.
- İçaçan, H. M. (2020). *Mustafa Behcet Efendi ve "Târîh-i Mısır" Adlı Tercümesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karal, E. Z. (1994). *Osmanlı Tarihi*. V, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Lacroix, D. (1899). *Bonaparte en Égypte (1798-1799)*, Garnier Frères.
- La Valette, A. M. C. (1831). *Mémoires et souvenirs du comte Lavallette*. I, H. Fernier.
- Marmont, A. F. L. V. (1857). *Mémoires du Maréchal Marmont, duc de Raguse de 1792 à 1841*, Tome I, Perrotin Libraire-Editeur.
- Sertoğlu, M. (1986). *Osmanlı Tarih Lûgatı*. Enderun Kitabevi.
- Srathern P. (2007). *Napoléon in Egypt*, Bantham Books.
- Norman, E. (2015). "André Michaud (1746–1802) in Persia (1782–85)." Taxon. (Der.) Rudolf Schmid, 64 (4): 871–872.
- Soysal, İ. (1999). *Fransız İhtilâli ve Türk-Fransız Diplomasi Münasebetleri (1789-1802)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Süslü, A. (1983). "Osmanlı-Fransız Diplomatik İlişkileri, 1798-1807". Belleten, 147 (185): 263-264.

Tekirdağ, Ş. (1965). "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Bonaparte'ın Akka Muhasarası." Tarih Dergisi, 15 (20): 1-20.

Uçarol, R. (2015). *Siyasi Tarih*. Der Yayınları.

Vak'anüvis Halil Nuri Bey, *Nûrî Tarihi*. (2015). Haz. Seydi Vakkas TOPRAK, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Waldie's Select Circulating Library, Vol. I, No: 3, 30 October 1832.

Çevrimiçi Referanslar

Duran, Sadun, "Pierre Joseph de Beauchamp." *Gazete Ereğli*.
<http://www.gazeteregli.com/eregli-haber/gazete-eregli/?id=4717>. 12 Şubat 2025 tarihinde veri tabanından alınmıştır.

"Real-Admiral Sir Benjamin Hallowell Carew (1760-1834)." *Royal Museums Greenwich*,
<https://collections.rmg.co.uk/collections/objects/14073.html>. 26 mart 2025 tarihinde veri tabanından alınmıştır.

"Jean-BaptisteMiroudot du Bourg". *wikipedia.org*,
https://en.wikipedia.org/wiki/Jean-Baptiste_Miroudot_du_Bourg. 27 Mart 2025 tarihinde veri tabanından alınmıştır.

Jensen, N. D., <https://www.frenchempire.net/biographies/marmont/>. 28 Şubat 2025 tarihinde veri tabanından alınmıştır.

"Marmont, Auguste-Frederic Louis Viesse de, *napoleon.org*,
<https://www.napoleon.org/en/history-of-the-two-empires/biographies/marmont-auguste-frederic-louis-viessa-de/>. 26 Mart 2026 tarihinde veri tabanından alınmıştır.

"Joseph de Beauchamp (1752-1801)." *Bnf Data*,
<https://data.bnf.fr/fr/ark:/12148/cb15289670v>. 27 Mart 2025 tarihinde veri tabanından alınmıştır.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

With the aim of expanding its colonial network and gain an advantage over its rivals, France invaded Egypt, a province of the Ottoman Empire, in the summer of 1798. Britain and Russia, finding it against their interests for France to establish dominance in the eastern Mediterranean, allied themselves with the Ottoman Empire and joined the war. Napoleon Bonaparte, the leader of the French army that defeated the forces in Egypt, planned to regain the territories he had conquered by securing peace before the Ottoman Empire could declare war. For this purpose he attempted to contact the Ottoman government in Istanbul, but was unsuccessful. Meanwhile, Napoleon's fleet had been destroyed by the British at Abuhur, and consequently his communication channels with Paris were cut off. As a last resort, to prevent a declaration of war by Ottomans he decided to contact Istanbul and sent one of his men to the Ottoman capital. Bonaparte, eager to reach an immediate agreement with the Sublime Porte, chose the Consul of Muscat, Pierre Joseph de Beauchamp, for this task. Bonaparte attempted to send his spy to Istanbul by hiding him aboard an Ottoman ship.

Captain Idris Bey of the Riyale, an Ottoman Navy ship stationed in the Port of Alexandria, was attempting to travel to Istanbul but was unable to obtain permission. Napoleon saw the Riyale as a suitable vessel for the spy he was planning to send to Istanbul. Captain Idris was forced to take on board the French agent and thus began his adventure with Beauchamp.

General Marmont, the French commander in Alexandria persuaded Idris Bey to take a Frenchman aboard the Riyale. Captain Idris was told he would be allowed to leave the port on the condition that he take the French spy aboard his ship to Istanbul via Cyprus. When he refused, he was threatened with death. Marmont took Idris Bey's son, a lieutenant captain, and ten crew members from the Riyale hostage to ensure the safe return of the spy, whom the Turkish captain had taken with him, to Egypt.

According to the French plan, Captain Idris would take Beauchamp, who had been secretly boarded the Riyale in Turkish outfit, and first set sail for Cyprus. The Turkish captain would ensure that Beauchamp delivered a letter to the Cyprus guard and the French consul there. After securing the release of the captive French and their transfer to Damietta, the spy would then be taken to Istanbul. The spy, carrying with him letters addressed to French Foreign

Minister Talleyrand, whom Napoleon believed to be in Istanbul as ambassador, and to the Ottoman Grand Vizier, would be brought back to Egypt after completing his duties.

Beauchamp in disguise boarded on the Captain Idris's galleon. The galleon set sail from the port of Alexandria, under the control of French commander Marmont, on a February day. Shortly after leaving the port, which was under British naval surveillance during daylight hours, Captain Idris's galleon was intercepted by British warships. In reality, British Captain Trowbridge, who was blockading the Port of Alexandria, had received intelligence that a French spy was about to leave the port on an Ottoman ship. By easing the blockade, Trowbridge paved the way for the spy's galleon to leave Alexandria, intercepting the Ottoman ship five miles from the port. Receiving Beauchamp and his documents from Captain Idris, Trowbridge arrested him as a spy and sent him to Istanbul as a prisoner of war.

Captain Idris, abandoned in Cyprus with his galleon in need of repair, managed to bring his ship to Istanbul and anchor at the shipyard, despite numerous difficulties. A testimony was sought from Captain Idris to understand the Beauchamp case. Admiral Küçük Hüseyin Pasha interrogated Idris Bey upon the Sultan's orders. In his testimony, Idris Bey recounted Riyele's presence in Alexandria, the appearance of the French army in front of the city, the occupation, and their entrapment in the port. He also provided detailed information about Napoleon's army's advance into Egypt. Addressing the Egyptian resistance against Napoleon, the city's betrayal, defeat, and the French settlement in Cairo, Captain Idris stated that most Egyptians did not cooperate with the enemy. After providing information about the French administration established in Egypt, he mentioned a rebellion in Cairo due to the heavy taxes imposed on the people, claiming that many soldiers and a general were killed in the uprising.

During his interrogation, Captain Idris explained at length how Beauchamp was brought onto his ship. He stated that he refused to accept the offer but was threatened with death. He stated that he was told that his son would be released when he took Beauchamp back to Egypt after completing his duties in Istanbul. He also stated that, in a time of war when the Ottoman Empire needed a warship, he sacrificed his son to rescue the galleon and bring it to the shipyard.

Findings

Archival documents, primary sources and relevant literature data are the main findings.

Conclusion and Discussion

The spy sent to Istanbul by the *Mutasarrif* /Governor of Rhodes was imprisoned until the end of the war by the decision of the allied powers of England, Russia, and the Ottoman Empire. Idris Bey managed to bring his ship to Istanbul using his own resources. This study examines the events surrounding Idris Bey's stranding in Egypt, his being forced to transport the French spy, Beauchamp's mission, his departure on the Riyale corvette, his capture, his arrival in Istanbul, his interrogation, and his imprisonment, all in light of Ottoman archival sources and relevant literature.